

مقاله پژوهشی: تدوین الگوی امنیتی - اطلاعاتی ج.ا.ایران بر اساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

راشد افشنگ^۱، علی شیرخانی^۲ و محمد ترابی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۲

چکیده

امنیت، اساسی‌ترین کنش آگاهانه ذهن بشر، بنیادی‌ترین نیاز جامعه و ضامن بسندگی و بقای نظام است. انقلاب اسلامی ایران، ضمن اتخاذ یک رویکرد واقع‌گرا به امنیت، از مبانی معرفت‌شناختی عمیقی در نظریه و از کنش عمل‌گرایانه انقلابی و بی‌مانندی در رویکرد، برخوردار است که در اندیشه‌های امامین انقلاب متجلی است. نظر به اینکه برخی از تحقیقات برای شناخت این اندیشه‌ها دارای نقص روش‌شناختی، بیش‌تر پسینی و بر اساس تحلیل محتوای سطحی و گاهی دارای بنیان نظری نمی‌باشند، مطالعه حاضر تلاشی نظام‌مند برای استخراج متغیرهای بنیادین در اندیشه‌های امنیتی - اطلاعاتی رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) از طریق یک نوآوری روش‌شناختی تلفیقی است که پس از اعتباربخشی کمی از طریق تحلیل‌های عاملی اکتشافی و تأییدی در الگوسازی معادله ساختاری، ماهیت این متغیرها را بر اساس ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع، کشف کرده است. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که ۱۷ متغیر بنیادین با بار عاملی قابل قبول در چهار مؤلفه «اخلاقی»، «محتوایی و ارزشی»، «عملیاتی و اجرایی» و «ارزشیابی و بازخوردی» در اندیشه ایشان وجود دارد که از لحاظ ماهیت در دسته متغیرهای اثرگذار (بنیادی، محیطی)، متغیرهای دو وجهی (ریسک، هدف)، متغیرهای وابسته، متغیرهای مستقل (مستثنی، اهرمی ثانویه)، متغیرهای راهبردی و متغیرهای تنظیم‌کننده قرار می‌گیرد و از لحاظ تنوع در مقایسه با مؤلفه‌های مکشوف در نظریه‌های امنیتی رایج جهانی، بی‌مانند است. نتایج به دست آمده از این تحقیق، یک الگوی اعتباربخشی شده، پایا و روا را در اختیار راهبردها سازان نظام قرار می‌دهد.

واژگان کلیدی: اطلاعات، امنیت، اعتباربخشی، رهبری، متغیرهای حیاتی.

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران -
rashedafshang1019@gmail.com
۲. استاد علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول) -
Rooz.1357@gmail.com
۳. استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران -
mtorabi1347@gmail.com

مقدمه

امنیت، اساسی‌ترین کنش آگاهانه ذهن انسان و پیش شرط بنیادین کارکردهای زندگی بشری است به گونه‌ای که با بقای انسان و از دیدگاه تکاملی با فرایندهای طبیعی و اجتماعی زیست انسان و سازوکارهای دفاعی آن نزدیکی دارد (Grizold, 1994:37). در دنیای نوین امروز، امنیت، ضمن حفظ اهمیت بنیادین خود، یک مفهوم آرمانی، مدنی و فرهنگی است که از طریق کنش آگاهانه اجتماعی تحقق می‌یابد و نشان‌دهنده بسندگی نظام‌های حکومتی، متضمن ثبات و استقلال سازمان سیاسی، حفاظت فیزیکی ملت‌ها و تمامیت ارضی، تعیین‌کننده کیفیت زندگی مردم و حافظ منافع اساسی کشورها در ابعاد گوناگون است. بر اساس نظر «کلارک» هر نظام سیاسی در دنیا به منظور هدایت و مدیریت خطرات متناسب به چالش‌های آینده و تضمین امنیت مردم در مقابل ناپایداری‌های عمومی و تهدیدات تعریف شده در زیست‌بوم خود، دارای یک راهبرد امنیتی است. به دلیل اشتراک در منابع تهدیدات و فرصت‌ها و همپوشانی زیاد منافع نظام‌ها، راهبردهای امنیت ملی در کشورهای گوناگون دارای مؤلفه‌های شناخته‌شده و ثابتی است ولی در ساختارهای ایدئولوژیک و نظام‌هایی که از هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی متمایزی بهره می‌برند، راهبردهای امنیتی از پیچیدگی‌های بالاتری برخوردار است که ضمن ایجاد پیچیدگی‌های تدوین و اجرا برای کنشگران امنیتی این بافت‌ها، شناخت و مقابله با این راهبردها را در سطح دشوارتری قرار می‌دهد (Clark, 2007:17-22)، این در حالی است که پیش‌تر، «میتزبرگ» نیز با تأکید بر ابعاد هستی‌شناختی و ارزشی تولید امنیت، راهبردهای امنیتی را ترکیبی از گزاره‌ها و چشم‌اندازها امنیتی می‌داند که در سایه ارزش‌های آن نظام تعریف و اجرایی شده‌اند. (Mintzberg, 1994:107) در همین راستا، «اخگر و بیتس» راهبرد امنیت ملی را یک قالب کاری قابل ارزیابی عنوان می‌کنند که با به‌کارگیری منابع در بافت بومی و بهره‌گیری از امکانات در بافت جهانی، موجب هدایت و رهبری کنش‌های انحصاری یک نظام در جهت تأمین منافع انحصاری آن نظام، عمل می‌کند (Akhgar&Yates, 2013:1). در ایران نیز برای بررسی بهترین راهبرد امنیتی - اطلاعاتی، روش‌ها و رویکردهای گوناگونی در نظر گرفته

شده است. در این میان، مبانی اندیشه‌ای مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) به دلیل ریشه داشتن در مبانی الهی و ارزش‌های انقلابی، دارای ظرفیت‌های نظری و عملی فراوانی است که بهره‌برداری از آنها با غفلت‌ها و نقایص مطالعاتی همراه بوده است. مطالعه حاضر گامی در جهت کاربست و بهره‌برداری نظام‌یافته از این منظومه اندیشه‌ای الهی است.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

بر اساس دیدگاه پژوهشگران، اگرچه راهبردهای امنیتی دربردارنده مؤلفه‌های پیش‌بینی‌شده‌ای هستند اما شناخت و تدوین آنها بسیار پیچیده است، زیرا دربردارنده شبکه وسیع و پیچیده‌ای از افکار، ایدئولوژی‌ها، رهنامه‌ها، ایده‌ها، بینش‌ها، دانش‌ها، قالب‌های حقوقی و قانونی، تجارب، ارزش‌ها، ادراکات و انتظارات گوناگون است (Akhgar&Yates, 2013:2). افزون بر آن، یکی دیگر از پیچیدگی‌های تدوین و شناخت راهبردهای امنیتی در نظام‌های گوناگون، تفاوت در ساخت تجمعی ذهنی^۱ کنشگران عنوان شده است که از یک نظام به نظام دیگر متمایز است. «نیکولاس» در تحقیقات خود به بعد دیگری از این پیچیدگی اشاره کرده است که مرتبط با مرحله پساتدوین راهبرد و کنش عمل‌گرایانه نظام‌ها در قابلیت اجرایی موفق هر راهبرد است به‌گونه‌ای که برخی نظام‌ها، باوجود تدوین مناسب راهبردها، از سطوح متفاوت کنش عمل‌گرایانه برای عملیاتی کردن راهبرد استفاده می‌کنند که خود موجب تفاوت در میان نظام‌ها شده است (Nickols, 2000:12).

تدوین و اجرای راهبرد امنیتی در ج.ا.ایران به دلیل تطابق با بسیاری از ویژگی‌های مطرح شده در بالا، مانند ایدئولوژیک بودن زیست بوم، ارزش محور بودن فرایندها، ریشه‌دار بودن در مبانی عمیق هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی، نوع کنش منحصر به فرد و عمل‌گرایانه انقلابی و ساختار و دیدگاه متفاوت ذهنی رهبران سیاسی، از پیچیدگی‌های فراوانی برخوردار است. همچنین «لیم» بر این عقیده است که تصمیم‌سازی امنیتی در

ج.ا.ایران، به دلیل ویژگی‌های ساختاری، دارای پیچیدگی‌های ماهوی است به گونه‌ای که شناخت خطوط تصمیم‌ساز در ایران برای کنشگران سیاست خارجی به یک چالش اساسی بدل شده است (Lim, 2015:143). این اگرچه یک مزیت رقابتی برای جمهوری اسلامی به شمار می‌رود که در حوزه فرایندها و سازمان‌های تصمیم‌ساز و رویه‌های رسمی موجب کسب توفیقات فراوانی شده است اما در بسیاری از مواقع، شناخت خطوط کلی مسائل و منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌عنوان هدایتگر انقلاب، در زمینه‌های گوناگون، به یک رویه پسینی و منفعل تبدیل شده است که برخی مواقع موجب استخراج تفاسیر گوناگون از فرمایشات و خطوط ترسیم‌شده رهبر معظم انقلاب شده و در برخی موارد، موجب برخی تصمیم‌سازی‌ها در سیاستمداران و راهبردها و مدیران اجرایی و امنیتی کشور گردیده است که با منویات معظم‌له تطابق ندارد. مرور پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که بسیاری از برداشت‌ها از اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بیشتر پسینی، فاقد مؤلفه پیش‌بین، فاقد اعتباربخشی و به‌طور عمده، بر اساس تحلیل محتوا و سایر روش‌های تحقیقی است که ظرفیت نظری و امکان عملی برای عینیت بخشیدن به مفاهیم اندیشه‌ای و انتزاعی مانند منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) را ندارند. این نقیصه در تحقیقات امنیتی نیز به چشم می‌خورد؛ بنابراین، اتخاذ یک روش نوآورانه تحقیق که منجر به ساخت و اعتباربخشی الگوی اندیشه‌ای ایشان می‌شود و افزون بر ارائه نمای معتبر از این اندیشه، امکان تبیین روابط متغیرها؛ ماهیت پژوهی متغیرها و مؤلفه‌ها را فراهم نموده و بسیاری از نواقص روش‌شناختی این حوزه را مرتفع می‌سازد.

۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

نظر به اهمیت مسئله مطرح‌شده، تحقیق حاضر تلاشی است تا با در نظر گرفتن بحث‌های مطرح‌شده و کاربست یک رویکرد روشمند تحقیقی و به‌کارگیری نظر نخبگانی از طریق ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع در نرم افزار «میک مک»، یک نمای پایا، روا و اعتباربخشی شده از رویکرد امنیتی ج.ا.ایران، بر اساس اندیشه مقام معظم

رهبری^(مدظله‌العالی) را تدوین و متغیرهای اساسی آن از جمله متغیرهای ریسک، بحرانی، تنظیمی و راهبردی را کشف و استخراج کند؛ بنابراین، این تحقیق از چند بعد دارای اهمیت و ضرورت است.

ازلحاظ روش‌شناختی، از ظرفیت‌های تحقیقات کمی و کیفی برای بررسی یک پدیده استفاده شده است. همچنین نتایج به دست آمده برخلاف بسیاری از تحقیقات رایج، قابل اعتباربخشی و تخمین‌روایی و پایایی در دو سطح کمی و کیفی هستند. همچنین از تأیید‌نخبگان و نرم‌افزار در کنار همدیگر، برای اعتباربخشی الگوی استخراج شده استفاده شده است. از لحاظ کاربردشناسی نیز امکان بسط نظریه از خروجی الگوسازی معادله ساختاری وجود دارد، زیرا این نوع از الگوسازی دارای ماهیتی زایشی است. همچنین، خروجی حاصل از ماهیت‌پژوهی می‌تواند تغذیه معتبری را برای فرایندها و نرم‌افزارهای سناریونویسی و آینده‌پژوهی فراهم کند. از لحاظ معرفت‌شناسی نیز الگوی تدوین شده در مطالعه حاضر به دلیل بنیان داشتن در منابع و دانش بومی ج.ا.ایران، متناسب با بافت و فضای ایدئولوژیک کشور است و به همین دلیل در پدیدارشناسی مفهوم امنیت و اطلاعات از نقایص تحقیقاتی که از الگوهای غربی و خارجی استفاده می‌کنند، مبرا است.

۳-۱. پیشینه تحقیق

۳-۱-۱. سیر نظری تحقیقات امنیت

بر اساس دیدگاه «اخگر و بیتس» اغلب مطالعات بنیادینی که در زمینه امنیت و اطلاعات تدوین شده است معطوف به ارائه الگوها، رویکردها و قالب‌های کاری بوده است که برای اهداف گوناگون طراحی شده‌اند. از جمله این اهداف، ارائه تحلیل‌های راهبردی به منظور درک موقعیت راهبردی ملت‌ها، انتخاب گزینه راهبردی برای اعمال اقدامات راهبردی، ارزیابی اقدامات راهبردی، اجرای راهبرد تدوین شده، ترجمه راهبرد به گام‌های عملیاتی و اتخاذ راهبردهای تناوبی اشاره کرد (Akhgar&Yates, 2013:3). در این بخش، برخی از این الگوها بر

اساس نظم تاریخی بررسی شده‌اند. اولین الگو تحلیل راهبردی امنیت با عنوان «تحلیل میدان قدرت»^۱ توسط «لوین» ارائه شد که از آن برای شناخت نیروهای اثرگذار در موقعیت‌های پیچیده مانند مدیریت بحران استفاده می‌شد و کارکرد اصلی آن تحلیلی بوده است (Lewin, 1951) «تحلیل سهامداران»^۲ نیز یک رویکرد تحلیلی در حوزه مطالعات امنیتی و اطلاعاتی بوده است که توسط «آن سوف» مطرح شد و هدف آن شناخت بازیگران اثرگذار در به کارگیری راهبرد است و افزون بر بعد تحلیلی، در بعد اجرای راهبرد نیز دارای کارکرد است (Ansoff, 1965). همچنین، یکی از اثرگذارترین الگوهای تحلیلی در این زمینه الگوی «سوات»^۳ است که توسط «اندروز» طراحی شد و هدف اصلی آن تدوین یک راهبرد عمومی به کمک تحلیل محیط راهبردی ملی و ارزیابی امکانات و منابع درونی است. (Andrews, 1971) این پژوهشگر یک الگوی دیگر در همان سال با عنوان الگوی تدوین راهبرد ارائه کرد که بعدها توسط «هوفر و شندل» تکمیل شد و هدف آن، نگاشت و اجرای یک راهبرد بر اساس تحلیل منابع و امکانات محیطی بود (Hofer&Schendel, 1984) «پورتر» نیز سه الگو در زمینه تحلیل امنیت ملی ارائه کرد که دارای کارکردهای گوناگون بودند (Porter, 1985) الگوی «تحلیل پنج نیرو»^۴ که از آن برای تحلیل و انتخاب راهبرد امنیتی استفاده می‌شود، این امکان را برای نظام‌های سیاسی فراهم می‌کند که موقعیت خود را در محیط رقابتی جهانی شناسایی کرده و بر اساس این شناخت، راهبرد امنیتی مناسب را اتخاذ کنند و سرانجام یکی از الگوهای تحلیل امنیتی در مطالعات اخیر، «تحلیل عوامل بنیادین موفقیت»^۵ است که از آن در تحلیل و اجرای راهبرد امنیتی استفاده می‌شود. این الگو در ابتدا توسط «دنینگ» مطرح شد (Denning, 2000) و توسط همین محقق ارتقا یافت (Denning, 2000). در حالی «جانسون و شولز» شناخت متغیرهای کنشگر و راهبردی در هر محیط امنیتی را کلیدی‌ترین نکته در مدیریت امنیت ملی

1. Force Filed Analysis
2. Stakeholders Analysis
3. SWOT
4. Five Forces Analysis
5. Critical Success Factors Analysis

عنوان می‌کنند که به‌طور عمده، هیچ‌کدام از این رویکردها معطوف به شناخت متغیرها نبوده‌اند و بیشتر از متغیرهای شناخته‌شده به‌عنوان خوراک استفاده می‌کنند (Johnson&Scholes, 1993).

۱-۳-۲. مرور تحقیقات مرتبط

در یک تحقیق مرتبط با مطالعه جاری، «اشپیگل» ضمن انتقاد از پارادایم‌های مفهومی ساخته‌شده مبتنی بر تولید در بحث اطلاعات و امنیت ملی، آنها را فاقد صحت در پیش‌بینی‌های امنیتی عنوان می‌کند و تصریح می‌دارد که به دلیل پیچیده بودن مقوله‌های اطلاعات و امنیت، نیاز به خلق پارادایم‌های فرایندمحور و پویا به کمک نوآوری‌های ابزاری و روش‌شناختی است (Speigel, 2021:68). در تحقیقی دیگر در حوزه ساخت الگوهای امنیتی، «بارنیا» به بررسی بهره‌وری الگوهای امنیتی در سطح راهبردی و حکمرانی پرداخته است. نتایج حاصل از یافته‌های این محقق نشان می‌دهد که یک الگوی امنیتی اطلاعاتی راهبردی برای دوری از خطر شگفت‌زدگی و شکست امنیتی، نیازمند کاربست یک دیدگاه توزیع‌شده در مقوله امنیت است که افزون بر حوزه‌های اصلی، به حوزه‌های به‌ظاهر فرعی مانند امنیت کسب‌وکار، امنیت غذایی و امنیت سلامت نیز توجه کند (Barnea, 2020:701).

در بافت ایران، «رحیمی و همکاران» (۳۹:۱۴۰۰)، در یک تحقیق کیفی، طرح راهبردی مقابله با نفوذ امنیتی - اطلاعاتی آمریکا در ج.ا.ایران با تأکید بر آراء و اندیشه امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) ارائه داده‌اند که در آن مبانی و اصول، ارکان جهت‌ساز، فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط قوت، ضعف استخراج شده است. همچنین، «مصلی‌نژاد» (۹۶۷:۱۳۹۹) با اتخاذ یک رویکرد توصیفی - تحلیلی در تحقیق، چارچوب نظری راهبرد فرسایش در سیاست‌گذاری امنیت ملی را ارائه کرده است که دارای سه گام «تدوین»، «اجرا» و «ارزیابی» و شامل پنج بخش «کاوش مفهومی»، «کاوش محیطی»، «تصمیم‌گیری»، «پیاده‌سازی» و «واپایش و بازخورد» است. همچنین، «فتحی و همکاران» (۲۶۵:۱۳۹۹) در مطالعه‌ای، جایگاه راهبرد بازدارندگی برون‌مرزی در منظومه دفاعی - امنیتی ج.ا.ایران در آسیای جنوب غربی را ترسیم کرده‌اند که مؤید پیامدهای مطلوب راهبرد بازدارندگی برون‌مرزی مانند مقابله با تهدید تروریسم، موازنه نامتقارن در برابر دشمنانی مانند

آمریکا و رژیم اشغالگر قدس، تقویت عمق راهبردی و درنهایت حفظ و تثبیت امنیت سرزمینی بوده است.

۱-۴. هدف‌های تحقیق

۱-۴-۱. هدف اصلی

ساخت و اعتباربخشی الگوی امنیتی - اطلاعاتی ج.ا.ایران بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی).

۱-۴-۲. هدف‌های فرعی

- (۱) شناخت ابعاد و متغیرهای الگوی امنیتی - اطلاعاتی ج.ا.ایران؛
- (۲) تخمین پایایی، روایی، بار عاملی و میزان انطباق الگو با واقعیت‌ها و تخمین وزن و اثرگذاری هرکدام از این متغیرها در الگوی تدوین شده.

۱-۵. سؤال‌های تحقیق

۱-۵-۱. سؤال اصلی

الگوی امنیتی - اطلاعاتی ج.ا.ایران بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) کدام است؟

۱-۵-۲. سؤال‌های فرعی

- (۱) الگوی امنیتی - اطلاعاتی ج.ا.ایران دارای چه ابعاد و متغیرهایی است؟
- (۲) اعتباربخشی، پایایی و روایی این الگو چگونه حاصل شده است؟
- (۳) ماهیت و عملکرد متغیرها در این الگو چگونه است و کدامیک از آنها نقش بنیادی‌تری

دارند؟

۶-۱. روش تحقیق

تحقیق حاضر یک تحقیق تلفیقی چندفازی است که به واسطه تغییر هدف در هر فاز از یک رویکرد متفاوت استفاده کرده است تا بتواند به سؤال‌های تحقیق پاسخ گوید. به طوری کلی این تحقیق شامل دو گام اصلی است. گام اول الگوسازی معادله ساختاری به کمک نرم‌افزار SPSS است که خود دارای دو فاز کیفی (تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله العالی)) و کمی (تحلیل عاملی اکتشافی - به منظور استخراج مؤلفه‌ها و متغیرها - و تحلیل عاملی تأییدی - به منظور تأیید انطباق الگوی استخراج شده با واقعیت) است. در گام دوم نیز از تحلیل ماتریس تأثیرات متقاطع برای شناخت ماهیت و رفتار متغیرها در الگو استخراج شده است. از الگوسازی معادله ساختاری برای پاسخ به سؤال‌های اول و دوم تحقیق و از تحلیل ماتریس تأثیرات متقاطع برای پاسخ به سؤال سوم تحقیق استفاده شده است.

شیوه انجام تحقیق: در گام کیفی تحقیق، با به کارگیری تحلیل محتوای بیانات و نوشته‌های مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) و مرور ادبیات تحقیق، گزاره‌های اصلی مرتبط با امنیت ملی در اندیشه معظم‌له استخراج شد و بر اساس کدگذاری محوری، در دسته‌های مرتبط قرار گرفتند. در گام کمی تحقیق، داده‌های گام کمی به شکل پرسشنامه «لیکرت» در اختیار ۳۵ نفر دکتری و دانشجوی دکتری علوم سیاسی و مدیریت راهبردی (گرایش‌های مختلف) در دانشگاه‌های آزاد و دولتی استان‌های قم و تهران، قرار گرفت و با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی در نرم‌افزار SPSS، مؤلفه‌ها و متغیرهای اصلی در اندیشه امنیتی رهبری کشف و مورد اعتباربخشی قرار گرفت. در این مرحله همه متغیرهای با بار عاملی بیش از ۶۰ درصد انتخاب شدند (Creswell, 2013:20) در گام تحلیل عاملی تأییدی نیز از ۱۲۰ متخصص علوم سیاسی و راهبردی (دکتری و دانشجوی دکتری در گرایش‌های مختلف علوم سیاسی و مدیریت راهبردی) در کل کشور استفاده شد که پرسشنامه را به صورت برخط دریافت و پاسخ دادند. بعد از تأیید شاخص تطابق، داده‌ها وارد نرم‌افزار «آموس» شد و نمودار الگوی نظری بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) تهیه شد. در گام نهایی تحقیق نیز که به ماهیت‌شناسی متغیرهای الگو اختصاص داشت، داده‌های حاصل در گام پیشین بر اساس نظرات «چائو»

(Chao, 2008:45) به‌عنوان ورودی در ماتریس تحلیل آثار متقاطع قرار گرفت. در این مرحله نیز از پنج استاد دانشگاه با مرتبه استادیاری و بالاتر استفاده شد که در زمینه‌های علوم سیاسی و مطالعات راهبردی تخصص داشتند. همه شرکت‌کنندگان در تحقیق به‌صورت «نمونه‌برداری در دسترس»^۱ انتخاب شدند.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۲-۱. تعریف مفاهیم

۲-۱-۱. الگو

بیان مفهومی و معنادار از نظامی از ایده‌ها و فرایندها است که از آن برای فهم انگاره کنش در جهان اطراف استفاده می‌شود و افزون بر تفسیر و تبیین، قابلیت پیش‌بینی دارد. به‌عبارت‌دیگر، الگو، شکل صریح ایده‌های ذهنی و مفاهیم انتزاعی است که در قالب روابط بین متغیرها و مؤلفه‌ها، در قالب انگاره یا شمای^۲ نشان داده می‌شود (Gilbert, 1998:115). در الگوسازی معادله ساختاری، الگو، مبین رابطه ساختاری بین متغیرهای بنیادین یک ساخت انتزاعی^۳ است در (Tabachnick&Fidell, 2013:98). مطالعه حاضر، اندیشه امنیتی - اطلاعاتی مقام معظم رهبری به‌عنوان یک ساخت ذهنی و انتزاعی در نظر گرفته شده است که متغیرها و مؤلفه‌های آن نیازمند کشف، عینیت‌بخشی و اعتباربخشی هستند.

۲-۱-۲. امنیت ملی

بر اساس تعاریف کلاسیک، امنیت ملی عبارت است از تعاملی پیچیده بین مؤلفه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، نظامی، ایدئولوژیک، حقوقی و اجتماعی در ابعاد داخلی و خارجی که منجر به خلق تمهیدات لازم برای حفظ تمامیت ارضی، حفاظت فیزیکی مردم، استقلال سیاسی، توسعه اجتماعی و فرهنگی و بسط مبنای فکری و اندیشگانی یک نظام سیاسی

1. Convenience Sampling
2. Schema
3. Abstract Construct

می‌شود (Nobilo, 1988:73). در تعریفی عملیاتی‌تر، امنیت ملی به اقداماتی اطلاق می‌گردد که با پشتوانه ابزارهای قدرت بخش حاکمیتی، ملیتی و بینشی، مانع از اقداماتی می‌شود که در کوتاه‌مدت یا بلندمدت، موجب تخریب، تضعیف و یا حذف کارکردهای نظام‌ها یا زیرنظام‌های مؤلفه‌های بالا می‌شود (Hewedy, 1989:22).

۲-۱-۳. اطلاعات! براساس دیدگاه «جانسون» مجموعه‌ای از اخبار، فرایندها، مأموریت‌ها و سازمان‌ها است که منجر به گردآوری، پردازش و تحلیل اطلاعات^۲ از سوی انسان یا ماشین، در جهت معنادارسازی آنها و تبدیل آنها به دانش و «پیش‌دانش»^۳ مورد نیاز تصمیم‌سازان امنیت ملی می‌شود و موجب بسط گزینه‌های حکمرانی و سیاستگذاری آنها می‌شود (Johnson, 2010:3).

۲-۲. مبانی دانشی تحقیقات اطلاعاتی - امنیتی

«مارین» بر این عقیده است که باوجود پیشرفت‌های قابل‌توجه نظریات و رویکردهای تحلیل اطلاعات و امنیت، این حوزه از دانش هنوز به توسعه‌یافتگی کامل و استقلال روش‌شناختی دست نیافته و ازاین‌رو، یک حوزه بین‌رشته‌ای به شمار می‌رود که در فرایندهای دانش خود به سایر حوزه‌ها وابسته است (Marrin, 2018:479). بر اساس دیدگاه «کاتز» یکی از بنیادی‌ترین حوزه‌های علوم انسانی که از آن به‌عنوان یک مبنا برای تحلیل‌های اطلاعاتی و امنیتی استفاده می‌شود، علوم اجتماعی است که از آن برای استخراج و تولید فرضیه، کشف متغیرهای مستقل علی، تخمین همبستگی بین متغیرها، تشخیص و واپایش متغیرهای خارجی و متغیرهای مخلوط^۴، آزمون فرضیه و کشف روندهای اساسی در نتایج از طریق فراتحلیل کیفی و کمی، استفاده می‌شود (Katz, 1989:128). یکی دیگر از حوزه‌های دانشی علوم انسانی که از آن در تحلیل‌ها و ارزیابی‌های امنیتی و اطلاعاتی استفاده می‌شود، تاریخ است. بر این اساس «بنسون» (۱۵:۱۹۸۱)، در تحلیل‌ها و تحقیقات سرویس اطلاعاتی CIA، به دلیل شباهت در استفاده

1. Intelligence
2. Information
3. Fore-knowledge
4. Confounding Variables

از اطلاعات موزاییکی^۱، به کارگیری قضاوت‌های تحلیلی^۲، روایت‌سازی‌های معنادار، قیاس‌زمانی و تحلیل راهبردی فرهنگ، از علم تاریخ استفاده فراوانی شده است (Benson, 1981:15). از حوزه‌های نوین تر علوم انسانی که از آن در تحقیقات اطلاعاتی و امنیتی بهره‌برداری زیادی می‌شود، معرفت‌شناسی مقایسه‌ای کاربردی^۳ است که از آن برای شناخت فعالیت‌های ذهنی کنشگران، اعتباربخشی یافته‌های تحلیلی، ارزیابی واقعیت‌ها متناسب با بافت هدف و کشف بهترین حقیقت^۴ استفاده می‌شود (Marrin, 2018:545).

۲-۳. چارچوب نظری تحقیق

نظر به اهمیت قابلیت الگوسازی، عمل‌گرابودن و هدف‌محور بودن فرایند ساخت راهبرد، در مطالعه حاضر از چارچوب نظری «جانسون و شولز» استفاده شده است که ضمن توجه به این ویژگی‌ها، با اهداف عملیاتی الگوسازی معادله ساختاری (به‌ویژه در فاز کیفی) تطابق دارد و بر قالب زمانی تدوین و اجرای راهبرد، ارزشیابی راهبرد، زیر راهبردهای نقش‌گرا^۵ در اجرای راهبرد (مانند راهبردهای اقتصادی، نظامی و غیره) و مزیت رقابتی راهبرد، تأکید دارد. این چارچوب نظری دارای سه مؤلفه اصلی است که به‌صورت زیر خلاصه شده‌اند:

- (۱) تحلیل راهبردی برای درک موقعیت کشور راهبرد ساز؛
- (۲) انتخاب راهبردی برای تولید گزینه‌های راهبردی و ارزیابی و کاربست آن‌ها؛
- (۳) عملیاتی‌سازی راهبرد برای ترجمه راهبرد به کنش بر اساس منابع ملی، قالب‌های کاری حقوقی و قانونی و مدیریت عملیات راهبرد (Johnson&Scholes, 1993:84).

1. Fragedmented
2. Analytic Judgement
3. Comparative Applied Epistemology
4. Best Truth
5. Functional sub-strategies

بر اساس این مبنای نظری، آنچه به عنوان حلقه واسط این سه مؤلفه را به هم متصل می‌کند، هوش راهبردی است که خود شامل داده‌ها، اطلاعات و دانش حیاتی است که از آن برای تدوین و تحقق راهبرد استفاده می‌شود.

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها

از آنجایی که گام تغذیه الگوسازی معادله ساختاری به صورت کیفی انجام می‌شود، در تحقیق حاضر به منظور استنباط و استخراج مؤلفه‌ها و گزاره‌های اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و پاسخ به سؤال اول تحقیق که ناظر به مؤلفه‌ها و متغیرهای الگوی اندیشه‌ای ایشان بود، از تحلیل محتوا استفاده شد. در گام اول که به صورت کیفی انجام شد، ۲۶ گزاره اصلی در ۵ مؤلفه گردآوری شد. در پاسخ به سؤال دوم تحقیق که ناظر به چگونگی دستیابی به پایایی و روایی الگوی استخراج شده است و به منظور اعتباربخشی و روسازی نتایج به دست آمده، گام دوم تحقیق (گام کمی) انجام گرفت که در ابتدا و مطابق با شیوه‌نامه الگوسازی معادله ساختاری، مؤلفه‌ها و گزاره‌های کشف شده به صورت متغیرهای آیتمی در قالب یک پرسشنامه «لیکرت»، سازمان‌دهی شد. روایی پرسشنامه در یک مطالعه آزمونه توسط روش پایایی درونی^۱ «کرونباخ» ارزیابی شد و ارزش عددی قابل قبول ۰/۷۹ حاصل شد. در فاز بعدی، الگوی اولیه پایا شده، در اختیار نمونه نخبگانی قرار گرفت و داده‌های آن در نرم‌افزار SPSS تحلیل شد. مفروضات تحلیل عامل اکتشافی مانند آزمون کرویت بارتلت و آزمون کفایت نمونه کیزر-میر-اولین (کی ام او) مورد بررسی و تأیید قرار گرفت که نتایج آنها در جدول شماره (۱) نشان داده شده است.

جدول شماره (۱): بررسی عاملیت‌پذیری داده‌ها برای تحلیل عاملی اکتشافی

۰/۸۰۱	مقیاس کفایت نمونه کی ام او
۸۲۱۱/۳۲	آزمون کرویت بارتلت
۰/۰۰۲	معناداری

1. Internal Consistency

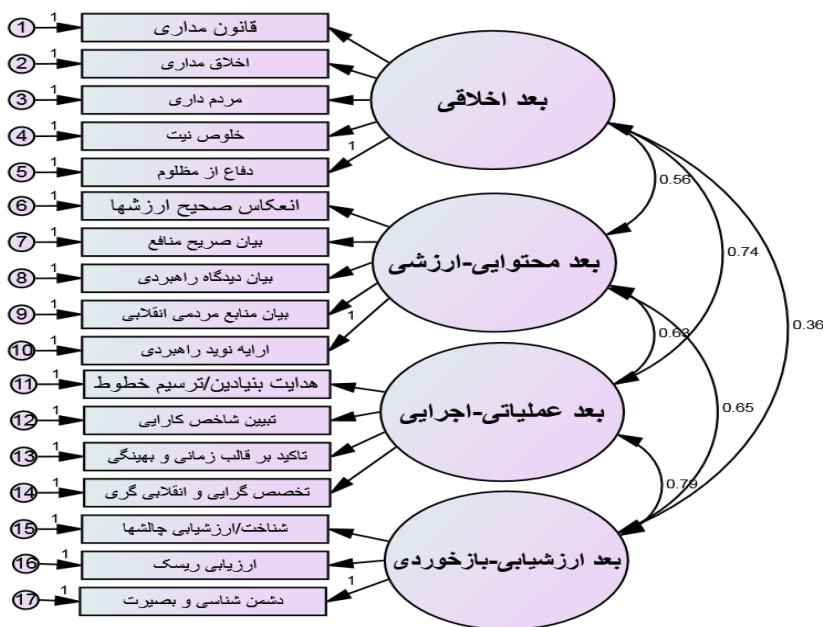
بر اساس «پالانت» (۲۰۱۳: ۶۵) ارزش مقیاس کفایت نمونه بالاتر از ۰/۶ قابل قبول است که در جدول بالا بیشتر از این مقدار و قابل قبول است (۰/۸۰۱). ارزش پی نیز در حالت قابل قبول معناداری قرار دارد و کمتر از ۰/۰۵ است (۰/۰۰۲). این مسئله نشان‌دهنده عاملیت‌پذیری داده‌های گردآوری‌شده از طریق پرسشنامه است. بر اساس ارزش ایگن چهار مؤلفه اصلی در الگوی راهبرد امنیتی - اطلاعاتی ایران کشف شد که روی هم رفته نزدیک به ۹۰ درصد واریانس موجود در جداول را شامل می‌شوند. به‌طورکلی، چهار بعد اصلی کشف‌شده و ۱۷ متغیر ذیل این ابعاد در جدول شماره (۲) به‌صورت خلاصه آورده شده که ورودی گام بعدی تحقیق را تشکیل می‌دهند.

جدول شماره (۲): مؤلفه‌ها و ابعاد الگوی راهبرد امنیتی - اطلاعاتی ج.ا.ایران

در اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

ردیف	مؤلفه	متغیر	بار عاملی
۱	بعد اخلاقی	قانون مداری	۰/۹۳۲
		اخلاق مداری	۰/۸۷۳
		مردم‌داری	۰/۸۲۱
		خلوص نیت	۰/۷۱۲
		دفاع از مظلوم	۰/۶۹۳
۲	بعد محتوایی و ارزشی	انعکاس صحیح ارزش‌های ملی، انقلابی و اسلامی	۰/۹۲۱
		بیان صریح منافع ملی و انقلابی	۰/۹۰۳
		بیان دیدگاه‌های راهبردی انقلاب	۰/۹۰۱
		کاربست منابع و ظرفیت‌های مردمی و انقلابی	۰/۸۷۶
		ارائه نوید راهبردی	۰/۷۰۱
۳	بعد عملیاتی و اجرایی	هدایت بنیادین و ترسیم خطوط رهبرانه	۰/۹۴۷
		تبیین شاخص‌های کارایی راهبرد	۰/۹۱۷
		تأکید بر قالب زمانی، فرصت‌سازی و بهیئگی اجرا	۰/۸۹۰
		تخصص‌گرایی و انقلابی‌گری در مناصب راهبردی	۰/۸۹۰
۴	بعد ارزشیابی و بازخوردی	شناخت، ارزشیابی و اولویت‌بندی چالش‌های آینده	۰/۹۱۲
		ارزیابی ریسک	۰/۹۰۱
		دشمن‌شناسی، بصیرت و رصد دائم دشمن	۰/۸۷۴

برای ساخت نمودار الگو نیز از نرم افزار ترکیبی «آموس» استفاده شد که نمای الگوی حاصل شده به شکل زیر نشان داده شده است. همچنین چگونگی برهمکنش و پیوستگی متغیرهای حاضر در الگو به کمک «کوواریانس» بین خطوط واصل نشان داده شده است.

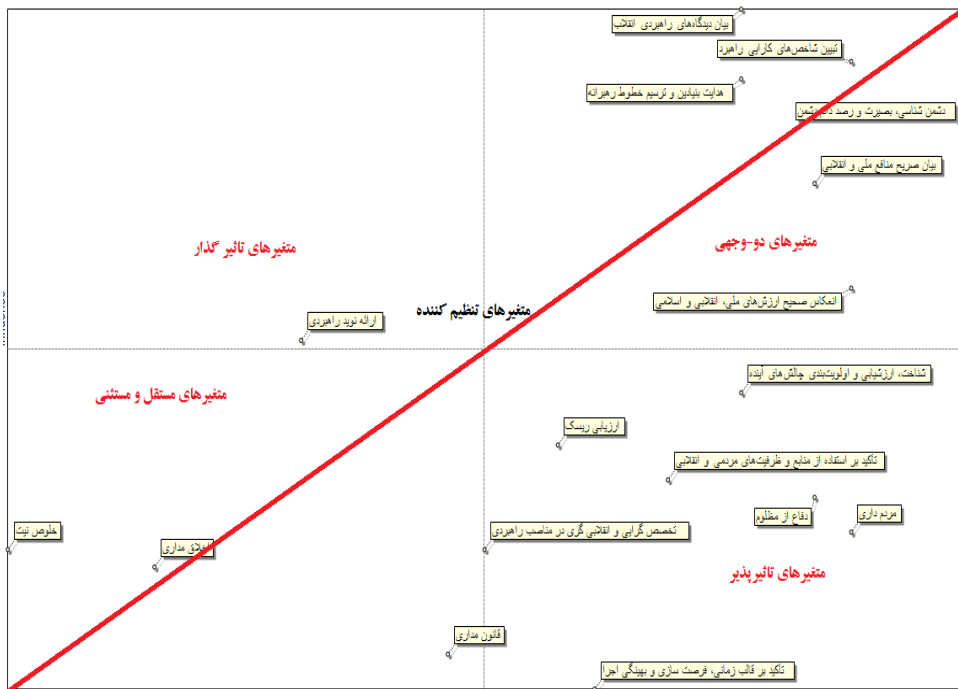

شکل شماره (۱): نمای طرح‌واره‌ای الگوی راهبرد امنیتی - اطلاعاتی ج.ا.ایران بر اساس الگوسازی

(مدل‌ه‌العالی) معادله ساختاری مبتنی بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری

برای پاسخ به سؤال سوم تحقیق که ناظر به عملکرد و ماهیت متغیرها در الگوی تدوین شده بود، از نرم‌افزار «میک‌مک» استفاده شد. همان‌گونه که در بالا اشاره شد، یکی از کارکردهای تحلیل ماتریس تأثیرات متقاطع، افزون بر ساختارسازی، اعتباربخشی دلفی یافته‌های حاصل شده و تهیه نمودار تأثیر متقابل و برهم‌کنش متغیرها، استخراج متغیرهای کلیدی در ساخت یک سیستم است. اگرچه روایی ساخت یک سیستم به‌تنهایی از طریق تحلیل این ماتریس میسر نیست اما استخراج و ماهیت پژوهی متغیرهای کلیدی یک سیستم می‌تواند تغذیه‌کننده پژوهشگران، کنشگران، راهبردها سازان و آینده‌پژوهان باشد و به‌عنوان ورودی در الگوها و رویکردهای ساخت راهبرد مورد استفاده قرار گیرد. در مطالعه حاضر،

به منظور تضمین اعتباربخشی یافته‌ها از روش تکمیلی تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد که نتیجه نهایی آن در جدول شماره (۱) آمده است. در گام نهایی این تحقیق، نتایج حاصل شده از گام‌های قبلی، در ماتریس تحلیل اثر متقاطع قرار گرفت و ضمن بررسی تأثیرات ضعیف، متوسط، قوی و بالقوه، نتایج و نمودارهای حاصل از ماتریس تأثیرات مستقیم استخراج شد که در شکل زیر نشان داده شده است.

شکل شماره (۲): ماتریس تأثیرات مستقیم و متغیرهای کلیدی (خروجی نرم افزار میک‌مک)

همان گونه که در شکل شماره (۱) نشان داده شده است، متغیرهای اعتباربخشی شده حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی به ۵ دسته اولیه متغیرهای اثرگذار، متغیرهای مستقل و مستثنی، متغیرهای اثرپذیر، متغیرهای دووجهی و متغیرهای تنظیم کننده تقسیم شدند که در ادامه آورده شده است.

۱. متغیرهای اثرگذار

این دسته از متغیرها در شمال غربی نگاشت قرار می‌گیرند و متغیرهای ورودی در سیستم هستند به گونه‌ای که با کم‌وزیاد کردن آنها، می‌توان شکل نظام روابط را تغییر داد. این متغیرها دارای دو دسته اصلی هستند (۱) متغیرهای حیاتی یا بحرانی که مهم‌ترین متغیرهای ورودی در سیستم می‌باشند و بیش‌ترین اثرگذاری را در سیستم دارند. این متغیرها در سمت بالای خط قطری و در ناحیه دوم نمودار (شمال غربی) قرار دارند. وجود این متغیرها در سیستم نشان‌دهنده اداره سیستم به‌صورت دستوری است و نبود آنها در سیستم نشان‌دهنده وزن قابل قبول سایر متغیرها در تغییر شرایط سیستم است. در نبود این متغیرها، از متغیرهای ریسک برای واپایش سیستم استفاده می‌شود. (۲) متغیرهای محیطی: این متغیرها که در سمت پایین خط قرمز در همین منطقه از نمودار قرار می‌گیرند نیز در شمول متغیرهای اثرگذار قرار می‌گیرند اما با وجود اثرگذاری خود بر سیستم، قابل دستکاری نیستند و بیشتر توسط شرایط محیطی تعیین می‌شوند. متغیر نوید راهبردی که توسط رهبری ارائه می‌شود نیز همین‌گونه است و بر اساس شرایط محیطی تعیین می‌شود. برای مثال، اشاره به زوال رژیم صهیونیستی که یکی از کلیدواژه‌های مقام معظم رهبری در مهر و موم‌های اخیر بوده است، ناشی از دریافت ایشان از شرایط محیطی است و به‌صورت مستقیم قابل دستکاری نیست بلکه می‌توان از طریق تغییر سایر متغیرها، بر آن اثر گذاشت.

۲. متغیرهای دوجبهی

این متغیرها در عین اثرگذاری، اثرپذیر هستند و نوع کنش آنها در سیستم بسیار ناپایدار است و تحت تأثیر عوامل گوناگون، تغییر می‌کنند. این متغیرها در شمال شرقی نمودار قرار می‌گیرند و بر اساس برش خط قطری، به دو دسته متغیر ریسک و متغیر هدف، تقسیم‌بندی می‌شوند:

(۱) متغیرهای ریسک: این متغیرها در قسمت نزدیک به خط قطری قرار می‌گیرند. این متغیرها به دلیل ماهیت ناپایدار خود، ظرفیت زیادی برای تبدیل شدن به عوامل کلیدی

سیستم را دارند. در سیستم کنونی، متغیرهای بیان دیدگاه‌های راهبردی، هدایت بنیادین و ترسیم خطوط رهبرانه و تبیین شاخص‌های کارایی راهبرد از متغیرهای ریسک این سیستم به شمار می‌رود که در نبود متغیرهای حیاتی در سیستم حاضر، مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از آنها برای تنظیم سیستم امنیتی - اطلاعاتی استفاده می‌کند زیرا این متغیرها دارای ظرفیت‌های بسیار زیادی برای اثرگذاری هستند. این نشان می‌دهد که اداره سیستم امنیتی - اطلاعاتی در ج.ا.ایران دستوری نیست و از طریق متغیرهای دوجبهی واپایش می‌شود. این نتایج با مشی ارشادی و غیردستوری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بسیاری از حوزه‌ها تطابق دارد.

۲) متغیرهای هدف: این متغیرها با فاصله بیشتر و در زیرخط قرمز قطری ناحیه شمال غربی نمودار قرار دارند. این متغیرها بیش از اثرگذاری، اثرپذیر هستند و بیشتر نتیجه تعامل سیستم هستند و از قبل پیش بینی شده نیستند. به این متغیرها، متغیرهای تکاملی نیز گفته می‌شود زیرا تغییر آنها در جهت مطلوب، موجب تکامل سیستم می‌شود. این متغیرهای هدف در سیستم حاضر بیان صریح منافع ملی و انقلابی، انعکاس صریح ارزش‌های ملی و انقلابی، دشمن‌شناسی، بصیرت و رصد دائم دشمن هستند. این متغیرها نیز با شرایط واقعی امنیتی - اطلاعاتی کشور تطابق دارد و براساس شرایط محیطی در حال تغییر و تکامل هستند.

۳. متغیرهای وابسته

این متغیرها که در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار می‌گیرند، اثرگذاری پایینی در سیستم دارند. این متغیرها نسبت به تغییر در متغیرهای گروه‌های ۱ و ۲ (بیان‌شده در بالا) بسیار حساس هستند و نسبت به تغییر آنها، تغییر می‌کنند. به این متغیرها، متغیرهای خروجی سیستم نیز می‌گویند. در سیستم کنونی، دفاع از مظلوم، مردم‌داری، ارزیابی ریسک، شناخت، ارزشیابی و اولویت‌بندی چالش‌های این دهه، تأکید بر استفاده از منابع و

ظرفیت‌های مردمی و انقلابی، تخصص‌گرایی و انقلابی‌گری در مناصب راهبردی و تأکید بر قالب زمانی، فرصت‌سازی و بهینگی اجرا در شمول این دسته قرار می‌گیرند.

۴. متغیرهای مستقل

این متغیرها که در قسمت جنوب غربی نمودار هستند، اثرگذاری و اثرپذیری کمی در سیستم دارند. این متغیرها نیز به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند:

(۱) متغیرهای مستثنی: این متغیرها که در قسمت بالای خط قطری این ناحیه قرار دارند، ارتباط کمی با سیستم دارند و بیشتر تحت تأثیر عواملی خارج از سیستم کنونی قرار می‌گیرند. خلوص نیت و اخلاق‌مداری که در دسته متغیرهای مستثنی قرار می‌گیرند، ارتباط کمی با سیستم کنونی دارند و بیشتر تحت تأثیر عواملی خارج از سیستم هستند.

(۲) متغیرهای اهرمی ثانویه که زیرخط قطری در این ناحیه قرار دارند، ضمن کش ضعیف در سیستم، اثرگذاری نسبی دارند و اثرگذاری آنها بیشتر از اثرپذیری آنها است. به عبارتی می‌توان این متغیرها را به شکل متغیر ورودی ثانویه در نظر گرفت و با تغییر آنها تا حدودی بر سیستم تأثیر نسبی گذاشت. در سیستم کنونی، قانون‌مداری، در شمول متغیرهای اهرمی قرار می‌گیرد و جایی که اثرگذاری متغیرهای حیاتی و ریسک کم می‌شود می‌توان از آن برای تنظیم سیستم استفاده کرد. برای مثال در بحث فتنه ۸۸ که برخی ارزش‌های انقلابی، منافع ملی و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) را نادیده گرفتند، ایشان از قانون‌مداری برای واپایش سیستم امنیتی کشور استفاده کردند.

۵. متغیرهای راهبردی

بر اساس نگاشت به‌دست آمده از تحلیل ماتریس تأثیرات مستقیم، متغیرهای راهبردی آن دسته از متغیرهایی هستند که بر روی خط قطری قرار می‌گیرند. بر این اساس، متغیرهای راهبردی در سیستم کنونی، دشمن‌شناسی، بصیرت و رصد دائم دشمن است که بر تمام متغیرهای سیستم تأثیر اساسی دارد و ممکن است موجب تغییر در هرکدام از آنها باشد.

۶. متغیرهای تنظیم‌کننده

در نگاشت به‌دست‌آمده، متغیرهای تنظیمی بیشترین نزدیکی را به مبدأ مختصات دارند. از ویژگی این متغیرها این است که بدون دخالت بازیگر سیستم، به تنظیم سیستم می‌پردازند و بر سایر متغیرها اثرگذارند. ارزیابی ریسک متغیر تنظیم‌کننده استخراج‌شده در نگاشت بالا این است که نتایج آن به‌صورت خودکار، بر سایر متغیرها اثر تنظیمی دارد.

جدول شماره (۳): ماهیت متغیرهای استخراج‌شده در رویکرد امنیتی - اطلاعاتی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

ردیف	ماهیت (نوع متغیر)	متغیرهای استخراج‌شده
۱	اثرگذار	فاقد متغیر - در این شرایط برای واپایش سیستم از متغیرهای ریسک استفاده می‌شود.
	محیطی	(۱) نوید راهبردی.
۲	ریسک	(۱) بیان دیدگاه‌های راهبردی (۲) هدایت بنیادین و ترسیم خطوط رهبرانه و (۳) تبیین شاخص‌های کارایی راهبرد.
	دو وجهی	(۱) بیان صریح منافع ملی و انقلابی (۲) انعکاس صریح ارزش‌های ملی و انقلابی (۳) تأکید بر دشمن‌شناسی، بصیرت و رصد دائم دشمن.
۳	متغیرهای وابسته	(۱) دفاع از مظلوم، (۲) مردم‌داری، (۳) ارزیابی ریسک، (۴) شناخت، ارزشیابی و اولویت‌بندی چالش‌های این دهه، (۵) تأکید بر استفاده از منابع و ظرفیت‌های مردمی و انقلابی، (۶) تخصص‌گرایی و انقلابی‌گری در مناصب راهبردی و (۷) تأکید بر قالب زمانی، فرصت‌سازی و بهینگی اجرا.
۴	متغیرهای مستقل	(۱) خلوص نیت و (۲) اخلاق‌مداری.
	مستقل	(۱) قانون‌مداری.
۵	متغیرهای راهبردی	(۱) دشمن‌شناسی، بصیرت و رصد دائم دشمن.
۶	متغیرهای تنظیم‌کننده	(۱) ارزیابی ریسک.

۴. نتیجه گیری

۴-۱. جمع بندی

نظر به نقش رویکردهای امنیتی - اطلاعاتی در حیات و ثبات نظام‌ها، مطالعه حاضر تلاشی روشمند برای تبیین مؤلفه‌ها و متغیرهای این رویکرد در ج.ا.ایران و بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) بود. کشف متغیرهای کلیدی، شناخت ماهیت آنها و نوع کنش آنها در سیستم مورد مطالعه نیز به کمک روش تحلیل کیفی ساختارسازی و تحلیل ماتریس اثرات متقاطع انجام شد که نشان‌دهنده نزدیکی بسیار زیاد گزاره‌های استخراج شده با شرایط بافتی - محیطی امنیت ج.ا.ایران بوده است. بر اساس نظر «برزگر» (۱۳۸۸:۱۱۴) به موازات تغییر در ماهیت نظام بین‌الملل، افزایش دامنه، نقش و نفوذ منافع ملی قدرت‌های فرامنطقه‌ای و تشدید تمرکز منطقه‌گرایی ج.ا.ایران و همچنین اهمیت و حساسیت ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه غرب آسیا و تحولات جاری این منطقه، چالش‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور نیز با تغییر و پیچیدگی‌های فراوانی همراه بوده است، بنابراین تدوین یک راهبرد امنیتی آگاهانه، پیش‌نگرانه و فعالانه بیش‌ازپیش ضرورت دارد. همچنین نتایج حاصل از این مطالعات را می‌توان در سیاست‌های دیگر نظام مانند سیاست‌گذاری‌های خارجی که بر رویکرد امنیتی - اطلاعاتی ج.ا.ایران تأثیر مستقیم دارند، به کار بست؛ زیرا مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) قائل به کار بست همه سیاست‌های نظام در خدمت مبانی راهبردی است. ایشان در همین زمینه تصریح می‌دارند که استفاده از فنون سیاست خارجی در خدمت مبانی راهبردی موجب افزایش اقتدار و ارتقاء جایگاه کشور می‌شود (بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، ۱۰/۰۸/۳۹۴).

یافته‌های مطالعه حاضر از جنبه‌های گوناگونی با برخی مطالعات انجام شده در زمینه اندیشه‌های مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) سازگاری دارد. بر اساس دیدگاه «میرحسینی و همکاران» (۱۳۹۷:۱۳۱) اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) بر اساس واقع‌گرایی تدافعی استوار است و ایشان دیدگاه‌های خود را بر اساس واقعیت‌های موجود محیطی مانند ساختار نامنظم نظام بین‌الملل، توانمندی‌های تهاجمی کشورها و عدم اطمینان از نیت

دشمن، اتخاذ می‌کنند. در متغیرهای مربوط به مؤلفه سازوکارهای بازخوردی در رویکرد امنیتی رهبری، توجه به دشمن و رصد دائم دشمن، توجه به ظرفیت‌ها و امکانات درونی و بدون نگاه به بیرون، مورد تأکید بوده است. افزون بر آن، این مطالعه در برخی حوزه‌های مرتبط با گفتمان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با دیدگاه «میرحسینی و همکاران» (۱۳۹۷: ۱۳۱) نزدیکی دارد؛ زیرا ایشان در گفتمان خود همیشه بر وجاهت قانونی و مشروع همه کنش‌ها در نظام ج.ا.ایران تأکید کرده‌اند و وجاهت قانونی ملی و بین‌المللی را یکی از ارکان اصلی سیاست دفاعی خود می‌دانند به گونه‌ای که عدم تطابق کنش‌ها با قانون و شرع را همانند جنایت قلمداد می‌کنند (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ۱۳۷۹/۱/۲۶). نتایج حاصل از مطالعه نشان داد که در اندیشه امنیتی - اطلاعاتی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، قانون‌مداری از ارکان اصلی به شمار می‌رود به گونه‌ای که ایشان از این متغیر به‌عنوان یک متغیر اهرمی ثانویه در رویکرد امنیتی - اطلاعاتی خود از آن بهره می‌گیرند که در هنگام ناکارآمدی متغیرهای اثرگذار (مانند متغیرهای ریسک)، از قانون‌مداری به‌عنوان یک اهرم قدرتمند تنظیم‌کننده برای نظام امنیتی کشور بهره می‌برند. یکی از ابعاد مهم دیگر در اندیشه امنیتی - اطلاعاتی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، نگاه یکسان به قومیت‌ها بر مبنای شاخص فردی انقلابی‌گری بوده است. بر اساس نظر «پناهی و همکاران» (۱۳۹۵: ۳۴)، از اندیشه‌های وحدت‌بخش و انسجام‌آفرین مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، عدم اتخاذ نگاه تبعیض‌آمیز به اقوام، سلیقه‌ها، گرایش‌ها و تفکرات گوناگون بوده است (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۳/۰۳/۶ و ۱۳۸۴/۰۶/۰۲).

همچنین، یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان داد که اخلاق‌مداری، خلوص نیت و دفاع از مظلوم در اندیشه امنیتی رهبری نمود بارزی دارد. نتایج این بخش از تحقیق با یافته‌های حاصل از «سلامی و یدالهی» (۱۳۹۶: ۱۱) سازگاری دارد. بر این اساس، اجتهاد و اشراف مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر مبانی فقهی و قرآنی مباحث علمی دفاعی موجب شده است تا مبانی اعتقادی، سازش‌ناپذیری و دفاع از مظلوم از اضلاع اصلی اندیشه دفاعی ایشان باشد که در هیچ کدام از مبانی نظری دیگر در دنیا منطبق نیست (سلامی و یدالهی، ۱۳۹۶: ۱۱). از دیگر وجوه تمایز رویکرد امنیتی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، نوید راهبردی است که ریشه در همین

مبانی اعتقادی دارد و یک کنش واقع‌گرایانه، پیش‌نگرانه و مبتنی بر واقعیت‌های محیطی است که در نمونه‌ها و نظریات خارجی وجود ندارد.

۲-۴. پیشنهادها

این نتایج برای پژوهشگران رشته‌های علوم راهبردی و علوم سیاسی، کنشگران سیاسی و روابط خارجی کاربرد دارد. از آنجایی که از تلفیق رویکردهای کیفی و نظری با روش‌های علمی تحلیل آماری، تصویر صحیح‌تری از واقعیت‌ها ارائه می‌دهد، پیشنهاد می‌شود برای تدوین الگوهای راهبردی از رویکردهای اعتباربخشی مانند الگوسازی معادله ساختاری استفاده شود و از ساخت الگوهای نظری صرف، خودداری شود. برای تعمیم‌پذیری و اعتبار بیشتر داده‌ها در گام‌های مختلف تحقیق تلفیقی نیز می‌توان از تعداد گسترده‌تری از شرکت‌کنندگان (نخبگان) استفاده کرد.

مضاف بر قدرت تبیین‌کننده الگوی ساخته‌شده در این روش و ارائه تصویر معتبری از واقعیت‌ها، از آنجایی که خروجی الگوسازی معادله ساختاری یک خروجی اعتباربخشی شده است، از آن می‌توان به‌عنوان منبع تغذیه معتبر برای راهبردهای سناریونویسی استفاده کرد. ابداع مقاله حاضر در تغذیه نرم‌افزار «میک‌مک» با خروجی تحلیل عاملی اکتشافی، خود یک نمونه در این مسیر است.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
۲. برزگر، کیهان. (۱۳۸۸). سیاست خارجی ایران از منظر رئالیسم تهاجمی و تدافعی. *فصلنامه روابط خارجی*، سال اول، شماره ۱.
۳. پناهی، علیرضا؛ امیری، اقبال و اسلامی، سعید (۱۳۹۵). قومیت‌ها و انسجام ملی در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای، *فصلنامه پژوهش‌های سیاسی*، دوره ۶، شماره ۱۶.
۴. رحیمی، بهمن، ثنا قربانی، جلال، رضایی بجستانی، محمدرضا، موسوی امیرآباد، عاطفه. (۱۴۰۰). طرح راهبردی مقابله بانفوذ امنیتی - اطلاعاتی آمریکا در جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر آراء و اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله). *فصلنامه علمی امنیت ملی*، سال ۱۰، شماره ۴۲.
۵. سلامی، حسین؛ یداللهی، رضا (۱۳۹۶). ارائه الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*، سال ۱۵، شماره ۶۲.
۶. فتحی، محمدجواد، عیوضی، محمدرحیم، پیرانی، شهره. (۱۳۹۹). جایگاه راهبرد بازدارندگی برون مرزی در منظومه دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران در آسیای جنوب غربی. *فصلنامه سیاست جهانی*، سال ۹، شماره ۲.
۷. میرحسینی، سید محسن؛ رحیم‌پور اصل، ایرج؛ قیمی بشنو، فاطمه. (۱۳۹۷). مؤلفه‌های اندیشه‌های دفاعی آیت‌الله خامنه‌ای (در بعد منطقه‌ای و بین‌المللی). «*دو فصلنامه سیاست و روابط بین‌الملل*»، سال ۲، شماره ۴.
۸. مصلی‌نژاد، عباس. (۱۳۹۹). ارائه چارچوب نظری راهبرد فرسایش در سیاست‌گذاری امنیت ملی. *فصلنامه سیاست*، دوره ۵۰، شماره ۳.

ب. منابع انگلیسی

1. Akhgar, B & Simon, Yates. (2013). *Strategic intelligence management: national security imperatives and information and communications technologies*. Elsevier Ink. China.
2. Andrews, K. (1971). *The concept of corporate strategy*. Dow-Jones, Irwin, CA.
3. Ansoff, H.I. (1965). *Corporate Strategy: An analytical approach to business policy for growth and expansion*. McGraw-Hill, New York.
4. Benson, S. (1981). The historian as foreign policy analyst: The challenge of the CIA. *The Public Historian*. 3 (1).

5. Barnea, A. (2020). Strategic intelligence: a concentrated and diffused intelligence model. *Intelligence and National Security*, 35 (5).
6. Chao, K. (2008). A new look at the cross-impact matrix and its application in futures studies. *Journal of Futures Studies*, 12 (4).
7. Clark, J.R. (2007). *Intelligence and National Security*. Connecticut, London.
8. Creswell, J. (2008). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. London: Sage.
9. Denning, D.E. (2000). Cyberterrorism: The Logic Bomb versus the Truck Bomb. *Global Dialogue*, 2 (4).
10. Denning, D.E. (2012). Stuxnet: What Has Changed? *Future Internet*, 4 (3).
11. Gilbert, J. (1998). Models and Modelling: Routes to More Authentic Science Education. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 2 (3).
12. Grizold, A. (1994). The concept of national security in the contemporary world. *International Journal on World Peace*, 11 (3).
13. Hewedy, A. (1989). *Militarization and Security in the Middle East*. London: Pinter Publishers.
14. Hofer, C. Schendel, D. (1984). *Strategy formulation: Analytical concepts*. West Publishing St. Paul, MN.
15. Johnson, L.K. (2010). *National Security Intelligence*. The Oxford Handbook of National Security Intelligence, Oxford, London.
16. Johnson, G. & Scholes, K. (1993). *Exploring corporate strategy*. Prentice Hall. U.S.A.
17. Katz, B.M. (1989). *Foreign intelligence: research and analysis in the office of strategic services*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
18. Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Science*. Harper & Row, New York.
19. Lim, K. (2015). *National security decision-making in Iran*. The Civil Society Intelligence Agency London, United Kingdom.
20. Marrin, S. (2018). Evaluating intelligence theories: current state of play. *Intelligence and National Security*, 33 (4).
21. Mintzberg, H (1994). The fall and rise of strategic planning. *Harvard Business Review*, 7 (1).
22. Nickols, F. (2000). *Strategy: Definitions and Meaning*. IDC Publication.
23. Nobilo, M. (1988). *The Concept of Security in the Terminology of International Relations*. Political Thought.
24. Pallant, J. (2013). *SPSS Survival Manual. A step by step guide to data analysis using SPSS, 4th edition*. Allen & Unwin. Australia.
25. Porter, M.E. (1985). *Competitive Advantage*. The Free Press, New York.
26. Speigel, I. (2021). Adopting and improving a new forecasting paradigm. *Intelligence and National Security*, 36(7).
27. Tabachnick, B. & Fidell, L. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston, MA: Pearson Education Inc.

